

RAZISKOVANJE ODNOSOV ETNIČNOSTI IN MANJŠIN V SLOVENIJI:¹ K PREUREJENI PERSPEKTIVI

Čeprav se Inštitut za narodnostna vprašanja po osmih desetletjih obstoja in delovanja navidez anahronistično še vedno bori s kaj zunajznanstvenimi uzurpacijami svojega polja preučevanja, prispevki drugega panela jubilejne konference v letu 2005 kažejo, da slovenske etnične študije in študije nacionalizma vendarle obsegajo znaten strokoven krog, ki Inštitut člansko presega, pri katerem pa ima Inštitut vendarle odločilne formativne zasluge. Šest prispevkov zaporedoma avtorjev politologinje mednarodnih odnosov Hannah Starman, sociologinje Marije Jurič Pahor, antropologinje Duške Knežević Hočevar, geografa in demografa Damirja Josipoviča, ter antropologov Alenke Janko Spreizer in Gregorja Starca veže tematska nit: od teoretizacije nacionalnega spominjanja preko ideologij nacije in avtohtonizma do teoretizacije manifestativnega nacionalizma, ki se ponovno okorišča s kolektivnim spominom.

Ključne besede: etnične študije, nacionalizem, teorija travme, spomin in memorija, demografija, rodnost

RESEARCHING ETHNICITY AND MINORITIES IN SLOVENIA: TOWARDS A REORGANISED PERSPECTIVE

Although the Institute for Ethnic studies after eight decades of its existence and work still fights, somewhat anachronistically, various extra-scientific usurpations of its field of investigations, the contributions to the second panel of the jubilee conference in 2005 show that Slovenian ethnic studies encompass as substantial professional circle that goes beyond the associates of the Institute itself, but for whom the Institute was decisively formative. The six contributions from, in order of appearance: IR specialist Hannah Starman; sociologist Marija Jurič Pahor; anthropologist Duška Knežević Hočevar; geographer and demographer Damir Josipovič, and anthropologists Alenka Janko Spreizer and Gregor Starc, are bound by a joint thematic thread: from theoretisations of (national) memory to ideologies of nationalism and »autochtonism« to theoretisations of manifest nationalism which, again, uses collective memory as a key concept.

Keywords: ethnic studies, nationalism, theory of trauma, memory, demography, natality

Pričujoče spremno besedilo k objavi znanstvenih besedil, ki so bila predstavljena na konferenci ob častitljivi osemdeseti obletnici nastanka in delovanja Inštituta za narodnostna vprašanja, se mora najprej ustaviti ob avtorjih samih. Nastopajoči v drugem panelu te konference, ki je nosil gornji naslov, namreč nikakor niso bili izbrani naključno. Gre za strokovnjake z različnih področij preučevanja odnosov etničnosti in nacionalizma, ki bi jih radi označili kot srednjo generacijo, vendar ne v kakem starostnem smislu: v tem pogledu gotovo spadajo v različne generacije. Osrednost, središčnost njihovega strokovnega dela je tista, ki nam narekuje tak epitet, določili bi ga pa takole: v enotno strokovno generacijo te avtorje veže dejstvo, da so v polju preučevanja odnosov etničnosti in nacionalizma v Sloveniji sicer ne edini, vendar med prvimi, ki so vsak na svojem disciplinarnem in problemskem področju uveljavili pomembno preurejeno, procesualno, kompleksno in striktno analitsko perspektivo. S tem so preučevanje specifične realitete modernosti, odnosov etničnosti, ki jih zaznamuje utrjena in z mogočnimi mehanizmi oblasti in ideologij zavarovana predstava o neprehodni drugačnosti med človeškimi skupnostmi, elevirali na raven mednarodne znanstvene razprave in komunikacije.

Takoj moremo opaziti tudi, da polovica teh avtorjev danes ni zaposlenih v Inštitutu za narodnostna vprašanja: prav vsi pa so imeli, in še imajo, z inštitutom tesne vezi, bodisi mentorske, raziskovalne, projektne. Zato je njihovo strokovno delo za Inštitut posebej laskavo priznanje: raziskovalno, angažirano aplikativno in pri posameznikih tudi pedagoško delo, ki ga Inštitut v zadnjih desetletjih goji zlasti na področju teorije etničnosti in nacionalizma, in na področju aktualnih, sinhronih preiskav situacij odnosov etničnosti v sodobni Sloveniji in zunaj nje, je proizvedlo za slovenske razmere kaj številčno strokovno skupnost, ki to delo nadaljuje in širi tudi zunaj Inštituta. Tako se »matičnost« Inštituta potrjuje na najboljši možen način: ne z birokratskimi lestvicami, pravilniškimi merili in statutarnimi proklamacijami, temveč z živim, produktivnim, prodornim, vrhunskim strokovnim delom.

Slednje slejkoprej še naprej zadeva ob mnoge zunajstrokovne ugovore in odpore, ki še vse prevečkrat prihajajo iz formalno znanstvenih vrst, in ob času tega zapisa žal zaznamujejo tudi stanje duha v Inštitutu samem. V svojem enainosemdesetem letu Inštitut na način, ki se navidezno predstavlja kot strokovna

1 Pričujoča besedila (dr. Hannah Starman, dr. Marija Jurić Pahor, dr. Duška Knežević Hočevar, dr. Damir Josipovič, dr. Alenka Janko Spreizer, dr. Gregor Starc) so nastala kot prispevki na konferenci ob 80. obletnici delovanja Inštituta za narodnostna vprašanja, v 2. delovni skupini z naslovom *»Raziskovanje odnosov etničnosti v Republiki Sloveniji«*. Moderatorica panela sem bila podpisana; poročevalka je bila kolegica dr. Mojca Medvešek, vabljen diskutant pa kolega dr. Miran Komac in dr. Vera Kržišnik Bukič. – Avtorjem prispevkov se zahvaljujem za komentarje in dopolnitve tega uvoda.

kontroverza med konservativnim narodnjaštvom in zahtevami po striktno analitskem znanstvenem početju, v resnici pa gre za uzurpacijo znanstvene etike iz kaj zasebnih, zunajznanstvenih nagibov, doživlja še eno, vsiljeno prevpraševanje svojega obstoja in poslanstva. Bolj ali manj znotraj Inštituta so se namreč pojavile tendence po reprimativizaciji znanstvenega programa, ki v imenu »narodne stvari« eksorcirajo teoretsko produkcijo in v stalinistični maniri miselne policije identificirajo »napačna« in »neprimerna« strokovna zanimanja: s povsem zunajstrokovnimi argumenti, ali pa celo kar brez njih, so se pod udarom znašli ukvarjanje z imigracijo (iz bivših jugoslovanskih republik in drugih, bolj oddaljenih prostorov, npr. Afrike, Kitajske), preučevanje historičnih manjšin na tleh današnje Slovenije (npr. slovenskih Judov), preučevanje sodobnih veroizpovednih slojitev slovenskih državljanov (npr. slovenski muslimani), preučevanje procesov etničnosti v situacijah postsocializma in postkolonializma, preučevanje mednarodnih pravnih okvirov regulacije odnosov etničnosti in nacionalizmov, kar so vse tematike, ki jih je Inštitut v svoj repertoar večinoma privedel v zadnjem desetletju s svojimi najmlajšimi sodelavci in ob znatnem, pretehtanem strokovnem naporu.² Reprimativizacijska uzurpacija ob tem brez kakršnihkoli strokovnih pojasnil, ki jih seveda ne more imeti, vztraja na biologističnih kriterijih razpoznav predmeta preučevanja (»čisto slovenstvo«), na zastarani sistematiki, ki je produkt komunističnih ideoloških nivelizacij (»zamejci«, »izseljenci«, »zdomci«), in na psevdolegalizmu (»avtohtoni manjšini«).

Strukturo, nazorsko podstat in cilje takega strokovnjaštva sem podrobno analizirala že drugje (Šumi 2004:14–44); na tem mestu naj ponovim le zaključno diagnozo, ki tako uzurpacijo znanstvenega polja označuje za hkrati neetično (ker je zavestna odpoved strokovnosti in znanju pri znanstveniku pač goljufija) in dejansko, dokazljivo družbeno škodljivo, ker ne proizvaja analize, ki bi služila splošnemu izboljšanju življenja in plodnemu samorazumevanju skupnosti, temveč reciklira razlikovalno, ljudsko, zdravorazumsko, v bistvu rasistično ideologijo, ki se lažno predstavlja kot »zavednost« in »patriotizem«: s tem pač potrjuje veljavnost znanega angleškega pregovora, ki svari, da patriotizem ni vedno socialno angažirano delovanje članov skupnosti usode, ki ji pravimo nacija, ampak žal tudi poslednje zatočišče premnogih falotov, ki s svojo »produkcijo« gotovo ne spadajo v znanstveno polje. Toda ob analitski produkciji, ki jo je na jubilejni konferenci ob osemdesetletnici Inštituta predstavila skupina avtorjev prispevkov drugega panela, so ti poskusi uzurpacije vendarle komajda kaj več kot smešni in pravza-

2 Eden od začetnih rezultatov tako pretehtanega strokovnega napora je bil dokument z naslovom *Izhodišča znanstvenoraziskovalnega dela v Inštitutu za narodnostna vprašanja*, ki datira v leto 2000. V tem dokumentu so člani tedanjega Znanstvenega sveta INV skušali formulirati znanstveno polje Inštituta in načine strokovnega dela. ZS INV je dne 11. 1. 2001 dokument sprejel in potrdil.

prav kar dobrodošlo kontrastno ozadje, ki omogoča jasnejšo prepoznavo zrn med plevelom.

Prvi dve avtorici tukaj prinešenih prispevkov se obračata k specifični teoretizaciji mentalitetnih dispozitivov, ki jih povzroči skupinska travma: torej kolektivno izkustvo skrajnih oblik množičnega nasilja. Prispevka kolegic Hannah Starman in Marije Jurić Pahor sta v svojih tematizacijah komplementarna: prva avtorica se v sestavku z naslovom: *Travma, ideologije pripadnosti, nacija: nastavki za teoretski model kulturotvornega prenosa posledic množičnega nasilja* na primeru holokavsta posveča izrisu teorije travme kot novejšega analitskega okvira za razumevanje kolektivnih racionalizacij takih zgodovinskih dogodkov, ki se vrstejo v skupinske ideologije, v pravno normiranje skupnosti, v nacionalne mednarodne politike, v šolstvo, v javne diskurze, torej v vse mehanizme družbenega življenja kake (nacionalne) skupnosti: s privedbo povsem drugovrstne evidence, psihiatrične o disfunkcionalni družini, pa Starman uvede tudi izviren teoretski model medgeneracijske transmisije, ki ta mehanizem prenosa, na videz konveržno, uspešno razrešuje psihologističnih in sploh zdravorazumskih interpretacij (na primer, o »narodnem značaju«, če navedemo le eno, hudo zastarano paradigmo, ki pa ima med Slovenci vendarle precejšnjo tradicijo). Izkaže se, da je množična travma za skupnost tako globoko in tako daljnosežno formativna, da ji je mogoče pripisati »kulturotvornost«, kot to imenuje avtorica: socialne predelave travmatične zgodovinske epizode odločilno formirajo socialno in politično kulturo (nacionalne) skupnosti. Ob tem se bralcu zlahka porajajo možne aplikacije modela: slovensko nacionalno skupnost med drugim zaznamujejo venomer zelo visoke statistike o samomorilnosti, alkoholizmu, nasilništvu v družini, torej znaki vztrajnih travmatičnih disfunkcij v družbenih odnosih (in spremljajoča ljudska teorija, ki govori npr. o »hlapčevski naravi« Slovencev in o njihovi kulturni, jezikovni, biološki »ogroženosti«), ki so značilne tudi npr. za nekdanje kolonizirane populacije, katerih zgodovina vključuje množične pomore in več desetletne ali celo večstoletne odnose slojne podreditve. Transmisija kulture travme očitno lahko vztraja po več stoletij in tako skozi različne družbene predelave postane jedrni del »kulture«.³

Prispevek avtorice Marije Jurić Pahor z naslovom *Memorija in spomin v času globalizacije* pregleduje drugačno odmevnost in relevantnost teorije travme: rekli bi, njeno univerzalizacijo skozi razprave o holokavstu (šoa) in teoretizacijo memorije in spomina. Transmisivnost, trajanje te travme in njenih posledic skozi čas avtorica predstavi kot bistveno, konstitutivno sestavino sodobne globalnosti, torej kot enega od formativnih diskurzov sodobnosti, ki je vse prej kot kak vedno

3 O možnih transmisijah in fiksacijah posledic travme smo kolegica dr. Hannah Starman, prof. dr. Daniel Wildcat in podpisana pripravili seminar za študente v dneh med 19. in 21. aprilom 2005 na Haskell Indian Nations University v Kansasu v ZDA.

bolj oddaljujoč se spomin. S tem oriše bistvo teoretizacij kolektivnega spomina, ki vztrajajo, da se spomin ne »pogreza«, ampak reciklira skozi nenehno obnavljanje in nove pomenske naložbe. Tudi ob tem članku bralcu zlahka pridejo na misel možne aplikacije za domačo rabo: javni govor o »kulturnem boju«, o kontroverzi partizanstvo-domobranstvo v Sloveniji, ta čas ni morda nekakšno nerelevantno »pogrevanje preteklosti« nostalgikov, ki naj bi živečih generacij ne zanimala, temveč dobeseden, neposredovan pogovor nas o nas v in o aktualnem trenutku, ki se tematično ovija v *lieu de memoire* druge svetovne vojne. V tem diskurzu prepoznavamo aktualne provincialne oblastne boje, nepietetno surovost povzpetniškega narcizma, zgodovinsko, kulturno utrjeno (rekli bi, travmatizirano) izmikanje napravam pravnega reda in nominalne demokratičnosti skozi nezmagljivo areno kuloarja in nepotizmov, in prav gotovo tudi goljufivo »strokovnjaštvo«. Avtorica po teh možnih aplikacijah ne posega – se pa zadržuje pri izrazih travme fašizma ob robih slovenske države, na avstrijskem Koroškem in na Tržaškem, in razpoznava nesorazmerne težave s predelavo spomina v postsocializmi v primeri z drugimi evropskimi nacijami – in prispevek zaključuje v zmerno konstruktivnem tonu: govorjenje o spominjanju ni neplodno, ni izguba časa, ni nerelevantno, ampak je pogoj prepoznavanja sodobnega trenutka, ideološka operacija, ki je zgodovinsko sicer morda vodila predvsem h konsolidaciji nacionalnih skupnosti (te svoj spočetni trenutek praviloma vežejo na kako kolektivno travmo, npr. osvobodilno vojno, revolucijo, odcepitev ...), dandanes pa vsaj v evropskem kontekstu vodi k nacionalne okvire presegajoči univerzalizaciji zavesti. V tem smislu je spominanje šoa prepoznano kot jedrni del konstitutivnega, kohezivnega, skupnega evropskega spomina.

Naslednja dva prispevka, kolegov Duške Knežević Hočevar in Damirja Josipoviča, se posvečata prav konsolidaciji nacionalnih skupnosti, tokrat z vidika zgodovinskih ideoloških operacij ustvarjanja nacionalnega članstva. Demografija, veda, katere rojstvo je spremljevalni pojav, kataložni mehanizem postanka sodobne nacije, je sama utemeljena v nekaterih razpoznavnih aksiomih, ki imajo izrazito predteoretsko, torej zdravorazumsko in ideološko podstat. Numerična mahinacija, ki jo država popularizira skozi enega svojih temeljnih nadzornih projektov, ljudsko štetje, ima ozadno teorijo, ki nacionalne populacije gleda kot amalgamat starostnih, spolnih in izobrazbenih kontingentov, te pa določa peščica reificiranih določnic: jezik, veroizpoved, izjavljena »narodna« pripadnost, ter seveda propenzija k reprodukciji. Knežević Hočevar v sestavku z naslovom *Rodnost, etničnost in nacija: nekateri razmisleki o preučevanju demografskih značilnosti nacionalnih populacij* v svoji analizi strukture demografskega nazora (teoriji prvega in drugega demografskega prehoda) prepričljivo izriše kot zunajteoretski konstrukt, ki je tak predvsem zato, ker svojo interpretativno in projektivno moč izvaja iz preeminentne predstave o idealnem ali »pravilnem« »stanju nacije«: o minimalni, ugodni in nezadostni rodnosti; o kulturni in jezikovni homogenosti, ki nastopata

kot zakrinkani biologistični premisi o »krvi« (in ki povsem spregleduje dejstvo, da s preštevanjem jezikovnih, verskih in narodnih samoizjavljanj nikakor ni mogoče preštovati incidence kulturnih repertoarjev, temveč zgolj strategije ideološkega samopredstavljanja in upravljanja z javnimi identitetami); in seveda o deteriorizaciji domnevno »naravne« socialne ženskosti, ki se skorajda nalašč maliciozno vedno bolj odpoveduje svojemu »naravnemu« poslanstvu, torej rojevanju otrok (in tako umetno konstruiranemu kontingentu, »ženskam v rodni dobi«, pripiše zavesten socialni smisel, ki ga nikakor ne more imeti). Skozi avtoričin prispevek bralec jasno ugleda matematične mehanizme, ki v jezik preštevalnih kategorij prevajajo oblastno zavarovano nacionalno ideologijo in se zato v svoji diagnostiki in prognostiki venomer motijo, saj imajo očitno napačna, torej zunajanalitska izhodišča: vera v prevladujočo »katoliškost« Irske ali Italije, ki naj bi sama na sebi zagotavljala višjo rodnost, se npr. izkaže za natanko diametralno napačno. »Posledično«, pravi Knežević Hočevanar,

tudi preučevanja prebivalstvene dinamike ni več mogoče ločevati od preučevanja etničnosti, nacionalizma in mednarodnih zadev, pri čemer je nujno nanovo ovrednotiti še vedno prevladujoč 'statistični realizem'

- prav gotovo, saj so odnosi etničnosti in nacionalizma po svoji naravi ideološki mehanizmi, ki urejajo ljudsko razumevanje moderne družbenosti. Avtoričina argumentacija bralca tudi tokrat navaja na mnoge premisleke: med drugim na analitsko možnost, da ideologijo in odnose etnične razlike zagledamo kot mehanizme, ki nominalno sicer ustanavljajo neprehodne odnose med neodpravljlivo, pač »izvorno različnimi«, ki pa v resnici prikrivajo drugačne, manj mitske neprehodnosti: predvsem slojne. Obča ideologija modernosti, ki je defevdalizirane evropske populacije pred kakim stoletjem in pol konsolidirala v neprehodne »narode« in »etnične skupine«, namreč o slojni razliki pod pritiskom ideologij enakosti meni, da je povsem prehodna: da je torej slojni preboj vsakemu posamezniku dostopen, pa temu očitno ni tako. Vedno bolj je jasno, da je vstavljenost v sloj veliko težje prebijati kot meje med »etničnimi skupinami«, to pa zaradi inherentnega ideološkega trika vsake zahodne demokracije: medtem ko se demokratični pravni red (ki temelji na moči materialne lastnine) ne more vzpostaviti drugače kot skozi vertikalno slojno delitev nacionalne populacije (in bi lahko, denimo, težave z vzpostavljanjem odnosov demokracije v postsocializmi, zlasti popoln kolaps sodstva, videli natančno kot manko razslojenosti nacionalne populacije), demokratične ideologije venomer deklarativno in normativno vztrajajo na vsakršnih družbenih enakostih. Enakost kot vrhovna ideologija (zahodnoevropske) demokracije se nam torej lahko analitsko kaže kot mehanizem vzdrževanja bistvenih, slojnih neprehodnosti znotraj nacionalne populacije.

Prispevek Damirja Josipoviča z naslovom *Rodnostno obnašanje in priseljevanje v Slovenijo v obdobju po drugi svetovni vojni* nadaljuje nekako tam, kjer

se poprejšnji sestavek konča: z analizo popisno zaznanih »etničnih« razlik, torej navideznih neprehodnih razlik, znotraj slovenske nacionalne populacije. Za topiko svoje razprave jemlje statistične interpretacije imigracij ljudi iz bivših drugih republik Jugoslavije v Slovenijo. Avtor obseže čas od petdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je ta imigracija začela, pa vse do sodobnega trenutka, ki ga zaznamuje osamosvojitve Slovenije v začetku 90. let. Njegove ugotovitve koroborirajo dognanja, ki jih podaja Knežević Hočevar: razbijajo javne predsodke (ki jih gotovo generirajo ideološko obremenjene »strokovne« interpretacije statistik), po katerih govorci slovenskega jezika (v ideologiziranem jeziku pač »čisti« Slovenci) progresivno »izumirajo«, nadomeščajo in izpodrivajo pa jih tujerodci, ki da so bistveno bolj rodovitni. »Obstoj in vztrajnost teh pogledov kaže«, meni Josipovič,

da družba in njeni notranji segmenti, zlasti producenti humanistično-družboslovne vednosti niso naredili dovolj, da bi razjasnili situacijo, saj so bili pogosto sami podvrženi predsodkovni miselnosti in retoriki ter tako marsikdaj niso uspeli ubežati zunajstrokovnosti presoje.

Josipovičeva analiza pokaže, da je kontekstualna interpretacija popisnih podatkov spet diametralno drugačna: da imajo imigrantske »skupnosti« (ki seveda komaj kje v Sloveniji dosegajo kolikor toliko strnjeno poseljenost in socialno kohezivnost, in je v tem smislu njihova »skupinskost« matematično izpeljana, ne kaka sociološka realiteta) še nižje rodnostne stopnje od »čistih« Slovencev; da so med njimi posebej rodnostno ogrožene urbanizirane populacije; in da raba slovenskega jezika kot prvega jezika od desetletja do desetletja narašča. V nadaljevanju se Josipovič sicer interpretativno podreja teorijama o prvem in drugem demografskem prehodu, vendar ju analitsko razgali kot imeni za procese, ki imajo povsem drugačne vzročne plati, potek in rezultate od tistih, ki jih vidita tako strokovnjaštvo kot od strokovnjaštva informirana javnost. Predvsem gre za kolizijo dveh imperativov: ideološkega, ki kot rešitev neugodne demografske situacije promovira višjo rodnost v smeri »krvne čistosti« nacije, ta pa je v bistvu mehanizem prikrivanja očitno veliko bolj realitetnega dejstva, da je Slovenija za razmere postindustrijskega razvoja populacijsko podhranjena, in to prej kot zaradi relativne maloštevilnosti zlasti zaradi neprimerne slojne (izobrazbene in poklicne) strukturiranosti nacionalne populacije: to pa spet lahko, kot smo rekli zgoraj, gledamo kot izrazito tranzicijski problem slovenskega postsocializma.

Naslednji prispevek, avtorice Alenke Janko Spreizer z naslovom *Avtohtonost v slovenskem narod(nost)nem vprašanju in koncept staroselstva: nastavki za analizo ideologij primata*, pogloblja prav analizo ideologij »krvne čistosti« in zgodovinske in prostorske preeminence ali primata: avtorica se loteva legalističnih in v ljudsko vednost potonelih nocij o »avtohtonosti«. Z detajlirano presojo izvora koncepta »avtohtonosti«, ki ga razpoznava kot v slovenski legalistični diskurz (saj gre pri tem za ustavno kategorijo) privedenega iz situacij pokolonialnega sveta,

zaokroži razpravo o indigenosti (avtohtonosti, staroselskosti), ki je bistven, neposreden nasledek procesov, ki so sredi prejšnjega stoletja deklarativno, mednarodno obvezujoče, in na nacionalnih ravneh z vpeljavo legalne kategorije »prvotnih« (to pomeni, predkolonialnih) populacij regulirale posledice razpada kolonializma tako, da so ostankom koloniziranih populacij oskrbele pravni temelj za pokolonialno politično organizacijo. Avtoričina izvajanja napeljujejo na misel, da je bil koncept »avtohtonosti«, v ustavi neodvisne Slovenije podedovan iz zadnje socialistične ustave, vpeljan nereflektirano, predvsem pa brez kakršnekoli zaznavne potrebe. Bralec je v skušnjavi, da bi tudi tukaj videl na moč škodljivo roko pomanjkljivo izobraženega domačega strokovnjaštva, ki je vodila pero piscev ustave. Po eni strani gre najbrž za znano lastnost strokovnjškega govora, ki zelo rad nereflektirano vsrka simptome zahodnega strokovnega govora, pri tem pa jih pomensko udomači v laično, zunajanalitsko rabo. Take udomačitve so bili v slovenskem preučevanju »narodnega vprašanja« deležni na primer analitski termini »etnična skupina« (ki jo domače strokovnjaštvo enači z legalno kategorijo narodne manjšine), »etnična meja« (ki je postala bodisi »krivična državna meja« bodisi ideološka »meja slovenskega etničnega ozemlja«), in močno sestavljen koncept »etnične identitete« (ki se je doma kratkomalo izenačil z »narodnostno zavednostjo«; prim. Šumi 2000:132). Bralcu ustave je namreč jasno, da je bila intenca piscev zgolj poudariti izrazito »našost« (npr. Slovencev ob mejah Slovenije), in izrazito zgodovinskost (npr. Italijanov in Madžarov v obmejnih prostorih Slovenije); ker so ti domačijski nociji po nepotrebnem, in verjetno zaradi neznanja, izenačili z mednarodnopravno kategorijo staroselstva, pa so Sloveniji nakopali potencialno zelo daljnosežne komplikacije. Samo Ustavno sodišče je namreč presodilo, da vsebine atributa avtohtonosti v ustavi niso pojasnjene; toda avtohtonost kot legalni instrument vendarle grozi, da bo Slovenija čez desetletja postala konglomerat cele vrste »avtohtonih skupnosti« (več o tem v: Šumi in Josipovič 2006). - Ne gre pa podcenjevati niti načina, kako ustavno avtohtonost interpretira in si jo prisvaja vsakršna javnost v Sloveniji: Janko Spreizer meni, da

persistenten diskurz o avtohtonosti, za katerega je značilna vsebinska praznina, predstavlja nevarnost manipulacij, ki se v svojih skrajnostih kažejo kot politične in akomodirajo sovražni govor do domnevnih tujcev.

Kako nepredvidljive posledice ima lahko nereflektirana strokovnjaška raba znanstvene terminologije, pa avtorica razgrinja v nadaljevanju svojega prispevka, ko preiskuje javne rabe »avtohtonosti« v sodobni Sloveniji: od nekoliko humornega komercialnega oglašanja npr. pohorskega granita, ki da odjemalčevemu domu »podeli avtohtonost«, pa vse do javnih debat (na svetovnem spletu), kjer je »neavtohtonost« že sinonim za osovraženo tujost.

Da pa je tujost vendarle hudo volatilna kategorija, pokaže prispevek Gregorja Starca z naslovom *Šport kot socialna arena nacije v Sloveniji*, ki se ukvarja z ana-

lizo športa: teh »banalnih telesnih praks«, ki so v nacionalnem okviru in v okviru ideologije nacije povzdignjene v točko masovne identifikacije. Uvodoma avtor ugotavlja, da je uveljavljanje množičnih, militantno urejenih športnih praks ena od prvih, konstitutivnih potez nastanka nacij sredi 19. stoletja. Teoretsko se avtor okorišča predvsem s Halbwachsovimi idejami kolektivnega spominjanja in izumljanja tradicij – tematika, ki njegov prispevek učinkovito poveže v krog s prvoprinešeni ma – in Andersonovo analizo popularizacije nacije kot »imaginirane« skupnosti. Posebej se posveča usodi dveh zvrsti rekreativnih praks znotraj slovenske nacionalne ideologije izza časa prvih odločnih oddaljevanj Slovenije od Jugoslavije sredi osemdesetih let: smučarije in nogometa. Ta dva športa sta začetkoma v diametralno nasprotnem odnosu: prvi je »starosveten«, od zdavnaj, pač »avtohton« (Valvasor in bloške smuči); drugi je še od časov sokolstva stigmatiziran kot divji, balkanski, eratičen, nasproten slovenski mentaliteti. Vendar se iz tega zaničevanja mahoma povzdigne v sila slovensko stvar, ko se je nacionalna reprezentanca nepričakovano, leta 2000, uvrstila na evropsko prvenstvo. Mahoma je nogomet postal »zavržena«, vendar vsekakor zelo »slovenska tradicija«. Z zatonom uspehov reprezentance po letu 2004 se je racionalizacija povrnila k nociji o tujosti nogometa; toda avtorjeva analiza se posveča predvsem dejstvu, da v slovenski nacionalni športni areni nikakor ne more priti do »hibridizacije«, torej procesa sinkrazije izvornosti in prisvojitve, ki je značilna za mnoge, zlasti zunajevropske nacije:

Zaradi delovanja nacionalistične logike je šport v obdobju slovenskega osamosvajanja in po njem ohranjal idejo nacionalne čistosti in že vnaprej negiral možnost hibridne nacije, s čimer je dobršnemu delu slovenskih državljanih onemogočil enakopravno javno delovanje v družbi. S tega vidika lahko zgodbo športa v procesu izgradnje slovenske nacije označimo kot zgodbo o neuspehu, saj mu ni uspelo preseči etničnega razločevanja kot osnovnega merila pripadanja naciji, ampak je v določenem trenutku celo postal sredstvo discipliniranja, vzgajanja, civiliziranja, asimilacije, skratka slovenizacije tistih, ki niso ustrezali hegemonim merilom nacionalne čistosti.

Starc argumentacijo predhodne avtorice dograjuje, ko ugotavlja, da se je avtohtonost vgradila tako rekoč v vsako racionalizacijo in interpretacijo; da je torej postala sinonim za slovenski »krvni« ekskluzivizem. V tej točki pač lahko prepoznamo neposredno in otipljivo škodljivost strokovnjaštva, ki je prvi producent in popularizator domače vednosti o etničnosti in nacionalizmu. Avtor zaključuje s takimle predlogom:

Mogoče bi veljalo celo razmišljati o Centru za postkolonialne študije Slovenije, ki bi že na institucionalni ravni preusmeril raziskovalne interese v bolj plodne in verodostojne študije od tistih, ki nenehno rekreirajo in izumljajo čistost in avtohtonost.

S to mislijo bi radi sklenili, le da bi jo hkrati konkretizirali: Inštitut za narodnostna vprašanja je zaradi svoje zgodovine in znanstvenoraziskovalnih vsebin, ki mu pritičejo, nedvomno prvi poklican, da uveljavi znanstven program raziskovanja odnosov etničnosti in nacionalizma; če mu bo to uspelo, bo v dogledni prihodnosti slovenski strokovnjakarski parakolonializem, ta izrazito protipatriotski, neevropski in zunajznanstveni projekt, le še stvar raziskovanja nedavne nacionalne preteklosti in bizarnosti njenih tranzicijskih stranpoti. Prispevki s tukaj prinesenega dela konference ob osemdeseti obletnici Inštituta so kar najboljši obet.